

LEKSIKOGRAFSKA PREZENTACIJA KOLOKACIJSKIH SKLOPOVA

*Neda Borić**

Arhitektonski fakultet, Zagreb

Tema ovog članka jest analiza i prikaz načina na koji su kolokacijski sklopovi predstavljeni u različitim rječnicima (jednojezičnim rječnicima za izvorne i neizvorne govornike, specijaliziranim kolokacijskim rječnicima, te dvojezičnim rječnicima). Oni uglavnom odražavaju različite pristupe složenim leksičkim sklopovima kroz povijest leksikoloških istraživanja. Članak nastoji ukazati na neke nedostatke i teškoće leksikografske prezentacije kolokacija koje prije svega proizlaze iz složene prirode leksičko-semantičkog odnosa kolokacijskih članova. Nastoji se također upozoriti na neke inovacije u lingvističkim istraživanjima koje bi mogle voditi napretku u tom području.

Ključne riječi: rječnik, kolokacija, leksikografija

Iako su rječnici neizostavno radno pomagalo svakog prevoditelja i plod mukotrpnog i iscrpnog rada leksikografa, često ne uspijevaju na idealan način udovoljiti zahtjevima prevodenja. Pri sastavljanju rječnika autori se uglavnom služe postojećim rječnicima (kao opisom dijela jezičnog sustava), korpusima (tekstovima koji dokumentiraju primjenu jezičnog sustava u praktičnoj uporabi) te vlastitom jezičnom kompetencijom, odnosno introspekcijom izvornoga govornika. Kompjutorska tehnologija kao pomoć u prikupljanju velikih korpusa znatno je olakšala i unaprijedila posao leksikografa. Različita se značenja mogu jasnije iščitati i izoštriti uvidom u frekventnost njihovih pojavljivanja u uporabi i kontekstu. Na razini kompleksnih jezičnih znakova (osobito kolokacija) dobiva se uvid u širinu paradigmatičke razine, tj. u dopuštenu kolokabilnost leksema. Ipak, upravo na toj razini, koju bitno određuje i interakcija semantičkih odrednica nekih leksema unutar mreže njihovih sintagmatskih i paradigmatičkih odnosa, postojeća metodologija nije dovoljno učinkovita da bi na ekonomičan način razlikovala te uključila u sastav rječnika upravo one leksičke kombinacije koje stvaraju teš-

koće, ne na razini interpretacije, nego na razini produkcije teksta. Pri sastavljanju dvojezičnih rječnika dodatna teškoća jest kontrastiranje elemenata dvaju jezičnih sustava.

Problematika leksikografske prezentacije kolokacija može se svesti na dva temeljna pitanja:

1. Na koji su način kolokacije uključene u današnje tipove rječnika i koliko su ti načini primjereni i učinkoviti za potrebe korisnika, što navodi na razmišljanje o odnosu kolokacijskog tipa leksičke veze nasuprot svim ostalim tipovima veza. To bi istodobno podrazumijevalo nužnost postojanja nekog jasno definiranog selektivnog kriterija na temelju kojeg bi se takva selekcija mogla vršiti, a koji za sada ne postoji.
2. U kojoj su mjeri (i jesu li uopće) današnji rječnici riješili problem određivanja ključnog elementa pod kojim bi trebalo uvesti određenu kolokaciju u rječnik imajući u vidu efikasno i brzo pronalaženje informacije od strane korisnika?

Osvrnut ćemo se ukratko na svako od postavljenih pitanja.

Zanimanje za kolokaciju kao i spoznaja da se radi o semantički i leksički složenom fenomenu već dugo postoji unutar teorijske, ali možda još i više, primijenjene lingvistike.

Moglo bi se reći da posljednjih godina taj interes sve više raste, te kolokacijska problematika pojačano zaokuplja pozornost stručnjaka koji se bave metodologijom podučavanja stranih jezika.

Unatoč činjenici da su kolokacije kao jezični entitet već odavno pronašle svoje mjesto u rječnicima, današnji načini njihova leksikografskog predstavljanja prije odražavaju različite pristupe kolokacijskoj problematici kroz povijest leksikoloških istraživanja nego dosljedno zamišljen, razrađen i proveden sustav njihove klasifikacije i uključivanja u postojeće rječnike. Ishodište svih teškoća leži u činjenici da ni do danas leksička i semantička istraživanja nisu dala jasan odgovor na neka temeljna pitanja kao što su: što je u stvari kolokacija i kako nastaje kolokacijsko značenje; kako je nedvosmisleno razlikovati od ostalih leksički složenih entiteta kao što su s jedne strane npr. idiomi, složenice, itd., a s druge strane tzv. slobodne kombinacije; kakva je stvarna priroda i podrijetlo kolokacijske veze između određenih elemenata, te kako razriješiti mnogobrojne i složene semantičke implikacije koje proizlaze iz njihova čvršćeg suodnosa (Borić, 1996). Iz ovih problema proizlaze i teškoće njihova leksikografskog tretmana: nedostaje selektivni kriterij na temelju kojeg bi se moglo odrediti koje leksičke kombinacije kao kolokacije uvesti u rječnik, a da bi one zaista postale korisne prevoditeljima i ostalim neizvornim govornicima u ispravnoj i idiomatičnoj produkciji teksta na stranom jeziku, dok istodobno kriterij ekonomičnosti u takvoj selekciji nameće stroga ograničenja. Često se događa da su rječnici preopterećeni brojnim leksičkim kombinacijama koje bismo prije mogli okarakterizirati kao slobodne kombinacije (zbog inherentne otvorenosti njihovih elemenata prema drugim elementima leksika s kojima ulaze u kombinacije, a time i malom ili nikakvom predvidivosti) dok je pravih kolokacija kao čvršćih i restriktivnih

kombinacija, malo.¹ S druge strane u rječnicima češće nalazimo jezične konstrukcije idiomatskog tipa, a ne kolokacije. Idiomi se od kolokacija razlikuju upravo u značenju i nemogućnosti supstitucije elemenata unutar cjeline.

Temeljna se karakteristika leksikografskog tretmana kolokacija tradicionalno ogleda u navođenju svih mogućih značenja koja riječ ima i sporadičnog navođenja određenog broja kolokacija koje te definicije značenja potvrđuju. Rječnik bi, međutim, bio znatno efikasniji kada bi pokazivao koje se riječi mogu kombinirati u produkciji teksta.

Dominantna karakteristika jednojezičnih rječnika za izvorne govornike jest uočljivo odsustvo kolokacija ili njihov vrlo mali broj.² Smatra se da one nisu problem izvornih govornika zbog njihova intuitivnog osjećaja o dopuštenosti određenih leksičkih kombinacija.

Websterov rječnik engleskog jezika donosi definicije značenja popraćene mnogim detaljnim informacijama o izgovoru, morfologiji, gramatičkoj upotrebi, etimologiji, sociolingvističkim odrednicama (kao što su geografski varijeteti određenog leksema), stilu i registru, brojnim sinonimima i antonimima, čije se nijanse značenja također nastoje opisati definicijama. Unatoč tako brojnim informacijama i činjenici da je taj rječnik novijeg datuma, uočljivo je odsustvo kolokacija, a upravo bi one izoštrile različite aspekte značenja. Navodimo definiciju značenja leksema *injury* i dva od više navedenih sinonima:

“...*Injury* is the general term including all the rest. Whatever reduces the value, utility, beauty or desirableness of anything is an *injury* to that thing...”

Damage is that which occasions loss to the possessor; hence, damage reduces value, utility, or beauty; *detriment* is similar in meaning but far milder.”

Može se uočiti da su navedene definicije previše općenite i neodređene, naravno, zato što su pisane za izvorne govornike za koje se unaprijed pretpostavlja da sve to već znaju,

samo ih treba podsjetiti.

Kad bismo, međutim, uz leksem *damage* nalazili određene kolokate koji se pojavljuju često uz *damage*, ne samo da bismo dobili listu mogućih kolokata, nego bi se kroz njih jasnije profilirale njegove razne nijanse značenja. Npr:

1. *to cause, do... to; to inflict ... on*
 2. *to suffer, sustain ...*
 3. *to repair, undo ...*
 4. s pridjevima: *grave, great, extensive, irreparable, serious, severe, lasting, permanent, light, slight, widespread*
 5. *fire; flood; material; property; structural...*
 6. *brain ... (irreversible brain ...)*
 7. *...from (...from the fire)*
- itd.

Takav način prezentacije karakterističan je inače za usko specijalizirane kolokacijske rječnike, o čemu će biti više riječi u nastavku. Ovdje su jasno uočljive i promjene značenja ovisno o određenoj vezi s određenim kolokatom, a osim toga ta su značenja grupirana tako da se postupno udaljavaju od najčešćih kolokacija i najtipičnijeg značenja, pa tako npr. pod brojem 6 nalazimo semantički specifično značenje koje nam se otkriva tek kroz vezu ova dva leksema, odnosno kolokacija kao cjelina zadobiva novo značenje: *brain* i *damage* – oštećenje mozga. Ova kolokacija pokazuje jedno od osnovnih svojstava kolokabilnosti, a to je restriktivnost i selektivnost, odnosno ograničena komutabilnost elemenata, za razliku od primjera pod brojem 4, koji upućuju na relativno široku paradigmatiku razinu leksema *damage* i na veliku komutabilnost.

Jednojezični rječnici za neizvorne govornike tzv. "learner's dictionaries", kao što je Hornbyjev *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* (1989), sadrže nešto veći broj kolokacija i nastoje približiti značenja leksema kroz primjere u kontekstu, a ne samo pružiti definicije značenja. U njima prepoz-

najemo odjek leksičkih istraživanja kolokacija u tradiciji J. R. Firtha, gdje je kolokacijsko značenje shvaćeno samo kao jedan od načina realizacije leksičkog značenja; jedan od tzv. "modes of meaning", kako to naziva sam Firth (1951, prema izdanju 1957:194) " ... part of the meaning of the word *ass* ... can be by collocation."

Vidimo kakve to teškoće donosi u praktičnom leksikografskom radu. Trebalo bi skupiti golemi korpus primjera kolokacija kroz koje bi se onda izveli zaključci o značenjima leksema. U skladu s time mnogi rječnici nastoje ponuditi što veći broj mogućih kolokacija kroz koje bi se što jasnije profiliralo određeno značenje neke riječi.

Uz pomoć suvremene kompjutorske tehnologije moguće je analizirati velike korpuse i dobiti prilično pouzdan uvid u moguće kombinacije i učestalost leksema, ali to nije i pouzdan pokazatelj o mogućnostima kombiniranja. Također, nije jasno što je to što čvršće veže dva leksema. Budući da nije moguće skupiti baš sve primjere kolokacija, kako onda odrediti granicu broja primjera koji bi bili dovoljni za pouzdano određivanje značenja i biti sigurni da nismo izostavili neku dimenziju značenja?

Osnovni problem ovih rječnika (a time ujedno dotičemo pitanje s početka ovog članka) jest nedosljedna metodologija uključivanja kolokacija; tj. pitanje pod kojim kolokacijskim elementom uključiti kolokaciju u rječnik, odnosno koji kolokacijski element smatrati bazom, a koji kolokatom. To se često jasno vidi na primjerima kolokacija koje sačinjavaju glagol i imenica. Uključivanje kolokacija pod oba elementa je neekonomično s obzirom na prostorna ograničenja, a uključivanje samo pod jednim elementom daje tek polovičnu informaciju o kolokabilnosti svakog elementa.

To i jest ključni problem današnjih načina prezentacija kolokacija, koji nije riješen na zadovoljavajući način, budući da neizvorni govornici nemaju načina doći do saznanja o dopuštenim kolokacijama ako su one uvedene samo pod jednim elementom, a ne i pod drugim. Npr. Hornbyjev rječnik donosi kolokaciju *to*

smooth away/over obstacles/difficulties/perplexities pod natuknicom *to smooth* kao bazom, a ne pod imenicom. Upravo to i jest nedostatak. Ovaj problem detaljnije razmatra Benson (1989) navodeći primjere preuzete iz raznih tzv. "learner's dictionaries" u kojima su sljedeće kombinacije uvedene samo pod glagolskom natuknicom, ali ne i pod imenicom: *draw attention, draw blood, draw a crowd, draw a gun* ili *set the table, set type, set a watch*. O istome govori i Hausmann (1991), koji postojeće rječnike kritički naziva "dictionaries of difficulties" te predlaže metodologiju uvođenja kolokacija u rječnik temeljem određivanja baze u svakom tipu kombinacija, ali opet ne rješava spomenuti osnovni problem.

Pokušaj prevladavanja svih ovih teškoća rezultirao je novim tipom rječnika: usko specijaliziranim kolokacijskim rječnicima od kojih je svakako najznačajniji *The BBI Combinatory Dictionary of English: A Guide to Word Combinations* (1986).³ Ovi rječnici nesumnjivo pokazuju napredak u pokušaju učinkovitog prezentiranja kolokacija, a namijenjeni su korisnicima s vrlo dobrim znanjem engleskog jezika i omogućavaju uvid u dopuštenost leksičkog kombiniranja. U kombinaciji s jednim dobrim jednojezičnim rječnikom engleskog jezika, kakav je Collinsov *Cobuild English Language Dictionary* (1987), korisnik može s većom sigurnošću dobiti uvid ne samo u značenje određenog leksema, nego također u određen broj najčešćih i dopuštenih leksičkih kombinacija s drugim leksemima.

Manje uspješan pokušaj jest rječnik pod nazivom *Dictionary of Selected Collocations* (1997). Budući da kolokacijski rječnik u načelu nije lišen svih onih ishodišnih slabosti i teškoća s kojima su suočeni autori klasičnih rječnika, a koje smo već spomenuli, i ovaj rječnik ne uspijeva jasno razgraničiti različite tipove leksičkih kombinacija. Tako uz imenicu *damage* navodi brojne kolokate od kojih mnogi pripadaju tzv. slobodnim kombinacijama (kao što su glagoli *prevent, avoid* ili pridjevi *great, wartime, enormous* itd). Između njihovih članova ne postoji veća restriktivnost u uzajamnom

izboru kao ni veća vjerojatnost supojavlivanja njihovih članova. Zato su rječnici često preopterećeni leksičkim kombinacijama za koje bismo prije mogli reći da su slobodne kombinacije, a ne zapravo kolokacije shvaćene kao kombinacije uzajamno čvršće povezanih leksema. Takva preopterećenost je suvišna jer je mogućnost pogreške u produkciji znatno smanjena. Naime, među njihovim članovima ne postoji veća mogućnost njihova supojavlivanja, nego između nekih drugih članova. Nedostatak takvih specijaliziranih kolokacijskih rječnika jest što oni ne daju dovoljno informacija o značenjima leksema i kolokacija, nego samo navode dopuštene kolokacije, pa su zato namijenjeni korisnicima s vrlo dobrim znanjem stranog jezika. Iako kolokacije uglavnom jesu semantički transparentne, to ipak nije uvijek slučaj, a osim toga i ovi rječnici daju samo najčešće kombinacije, a nikako ne pokrivaju sve slučajeve.

Ruski lingvisti su se, unutar plodnih frazeoloških istraživanja, u znatnoj mjeri bavili i kolokacijskom problematikom. Ta su istraživanja rezultirala i nekim leksikografskim inovacijama. Apresyan, Mel'čuk i Žolkovsky (1969) sastavili su objasnidbeni i kombinatorni „aktivni“ rječnik ruskog jezika za koji sami kažu da predstavlja odmak od tradicionalne leksikografske produkcije, te mu je cilj omogućiti ispravnu produkciju teksta – cilj koji tradicionalno nisu rješavali leksikografi. Rječnik sadrži brojne informacije o sintaktičkim i leksičkim kombinatornim svojstvima leksema opisujući ih pomoću više od 40 leksičkih funkcija, što bi trebalo biti glavni inovacijski pomak. Te leksičke funkcije (npr. sinonimija, uzrok, veličina i sl.) trebale bi ilustrirati semantički odnos potencijalnih kombinatornih leksema. Glavni nedostatak ovog rječnika jest nemogućnost eliminacije brojnih slobodnih kombinacija, ali i sama metodologija čini se previše složena da bi bila upotrebljiva i ekonomična.

Osvrnimo se i na dvojezične rječnike. Oni sadrže dodatni problem, a to je kontrastivni aspekt kolokacija u dva jezika s obzirom na već spomenutu činjenicu da se kolokacije ne for-

miraju uvijek prema istim načelima u dva jezika. Naime, svaki jezik na drugačiji način leksikalizira različite elemente izvanjezične stvarnosti i kombinira lekseme tako da oni tek u kombinaciji znače ono što znače. Oni najčešće donose premali broj kolokacija i to prvenstveno onih koje se razlikuju u dva jezika.

Metodologija rada ne može biti ista kada se radi o jednojezičnim ili dvojezičnim rječnicima, s obzirom na selekciju kolokacija koje se želi uvesti u rječnik. Isto tako selekcija kolokacija drugačija je u englesko-hrvatskom ili u hrvatsko-engleskom rječniku.

Vladimir Ivir razradio je teoretski pristup kolokacijskoj problematici, koji polazi od značenja i unosi novu perspektivu u sagledavanje kolokacijskog značenja, a također daje smjernice koncipiranja novog tipa rječnika s obzirom na kolokacije. Polazna pretpostavka tog pristupa jest da riječi ulaze u kombinacije ne bez značenja (kako to smatra Firth), nego sa svojim osnovnim, prototipnim, semantički nespecifičnim značenjem, tj. sa svojim osnovnim semantičkim potencijalom, koji se onda pod utjecajem kolokata mijenja ili modificira – konkretizira, specificira, ponekad i metaforizira – na razne načine, ovisno o tome kako to svojim značenjem dopušta kolokat. Ivir (1992:185) to ilustrira ovako:

„... pojedina značenja pridjeva *slijep* proizlaze iz kolokacijskih odnosa, ali – važno je istaći – ne samo iz njih, nego u prvom redu iz ne specificiranoga prototipnog značenja toga pridjeva, koje postoji samo kao značenjski potencijal, a realizirati se može u raznim specificiranim značenjima, onako kako to dozvoljava svaki pojedini kolokacijski odnos: zato je *slijepi kolosijek* „slijep“ na drugi način nego *slijepi prozor*, a *slijepa pjega* na drugi način nego *slijepa ljubav*.”

Pretpostavka postojanja prototipnog značenja ili osnovnog semantičkog potencijala izvan kolokacije i njegove semantičke aktualizacije u kolokaciji efikasno ograničava široko područje raznih leksičkih kombinacija koje su se često u lingvističkim istraživanjima, u nedostatku ja-

sno definiranih i jednoznačnih kriterija (kao i zanemarivanja značenja ili previše uskog shvaćanja značenja), svrstavala pod naziv *kolokacija*. Stoga, ovaj pristup sadrži i jasne metodološke smjernice u pogledu strukturiranja rječnika tako da se izbjegne nepotrebno opterećivanje slobodnim kombinacijama, a uključe one kolokacije koje su problem jezične produkcije za strane govornike, ali, što je još važnije, da takav rječnik pruži što potpuniju, jasniju i detaljniju sliku značenja određenog leksema, odnosno kolokacije.

Određeni bi leksem bio uveden u rječnik na osnovu svog prototipnog značenja, a onda bi se izabranim primjerima kolokacija ilustriralo na koji se način to prototipno značenje mijenja pod utjecajem raznih kolokata. Istodobno, ovaj pristup pruža logično objašnjenje na koji se način ispravno stvaraju, razumiju i prihvaćaju nove kolokacije u jeziku, odnosno na koji način funkcionira jezična kreativnost. Često se susrećemo s kolokacijama koje su nove i originalne, a izvorni govornici ipak nemaju većih problema u njihovu interpretiranju. Ako znamo osnovni značenjski potencijal nekog leksema (a to znanje intuitivno posjeduje svaki govornik svog jezika), lako ćemo razumjeti neku novu kolokaciju kroz spoj toga osnovnog značenja i značenja određenog kolokata. Isto vrijedi i za strani jezik.

Na nekoliko primjera pokazat ćemo osnovne principe tako koncipiranog rječnika (jednojezičnog i dvojezičnog, budući da su osnovni principi isti). Umjesto da pod određenom natuknicom nalazimo pobrojana i definicijama opisana sva moguća značenja koja riječ ima ili brojne kolokacije koje imaju za cilj ilustrirati razna značenja određenog leksema, novi pristup sastojao bi se u navođenju samo osnovnog semantičkog potencijala leksema, odnosno njegova prototipnog značenja, te određen broj kolokacija koje bi ilustrirale odmak ili specificiranje tog osnovnog semantičkog potencijala, odnosno nova značenja (kolokacijska značenja) koja taj leksem može zadobiti.

Osnovni semantički potencijal leksema *deep* odnosi se na koncept vertikalne prostor-

ne razdaljine (gore/dolje – top/bottom) ili koncepta prostorne dubine (horizontalno od naprijed prema otraga – front/back) ili koncepta udaljenosti od površine, što je vidljivo iz osnovnih značenja leksema *deep* prema Collinsu:

“1.1. it extends a long way down from the ground or from the top surface of something.

1.2. it extends or measures a lot from front to back; used especially with reference to the space inside an object or a place.

1.3. it is far from the surface or edges of something.”

Imajući u vidu ova osnovna značenja, ne bi trebalo biti problema u ispravnom interpretiranju sljedećih kolokacija koje bi u rječniku trebalo navesti, a u kojima je vidljiv pomak tog osnovnog značenja pod utjecajem određenih kolokata koje bismo konceptualno mogli povezati u nekoliko semantički srodnih kategorija.

1. Skupina leksema – kolokata čije značenje povezuje ista konceptualna domena – koncept „osjetilna percepcija“ (auditivna ili vizualna):

– *deep voice / deep sound / deep look, gaze / deep colour*

2. Skupina leksema – kolokata čije značenje povezuje koncept „manifestacije fizičkih stanja i emocionalna stanja“:

– *deep sleep / deep breath, sigh deep sorrow / deep feelings / deep sympathy / deep disappointment / deep admiration*

3. Skupina leksema – kolokata čije značenje povezuje koncept „mentalna percepcija“:

– *deep thought / deep insight / deep thinker*

4. Skupina leksema – kolokata čije se značenje odnosi na razne apstraktne pojavnosti (često u smislu ozbiljnosti i važnosti):

deep concern / deep trouble / deep mystery / deep secret

Princip koncipiranja dvojezičnog rječnika u načelu je isti, osim što treba dodatno voditi računa o slučajevima gdje postoje razlike u formiranju kolokacija u dva jezika, što dovodi do kontrastivnih specifičnosti, a to treba jasno naglasiti. Stoga će struktura dvojezičnog rječnika (izbor kolokacija) svakako biti drugačija u slučaju englesko-hrvatskog ili hrvatsko-engleskog rječnika. Polazište je opet osnovni semantički potencijal leksema i njegov kontrastivni korespondent u drugom jeziku. Za izabrane primjere kolokacija daju se ekvivalenti u drugom jeziku, obavezno oni koji se u dva jezika razlikuju. Leksem *deep* svojim osnovnim semantičkim sadržajem odgovara hrvatskom leksemu *dubok* te je na osnovnu toga njegov kontrastivni korespondent. Prema Aniću (slično kao i kod Collinsa) *dubok* znači:

„1. kojemu je dno daleko od površine ili od otvora ...

2. koji je daleko ispod površine ili zalazi u dubinu”

U kolokacijama kao što su *duboka voda, duboki krater, duboki korijen, duboka rana* i sl. pridjev *dubok* se još uvijek javlja u svom osnovnom značenju i nekim njegovim varijantama, pa takve kolokacije ne bi trebalo niti navoditi. Isto vrijedi i za engleske kontrastivne korespondente ovih kolokacija: *deep water, deep wound* itd. Mnogobrojne ostale kolokacije s *dubok* u hrvatskom mogle bi se semantički kategorizirati slično kao i gore navedeni engleski primjeri:

1. osjetilna percepcija – *duboki glas / zvuk / pogled*, dok bi za područje boja (*deep colour, deep blue* i sl.) trebalo u englesko-hrvatskom rječniku dodati i *jak, intenzivan, taman*

2. emocionalna stanja i manifestacije fizičkih stanja – *duboki san / uzdah*, dok bi englesko-hrvatski rječnik trebao, uz sljedeće kolokacije uz korespondent *dubok* (kojeg niti ne treba svaki put iznova navoditi) dodati i hrvatske ekvivalente navedene u zagradama:

deep sorrow / feelings / sympathy / disappointment / admiration – **dubok(a)** bol (velika, jaka) / ... osjećaji (snažni) / ... razumijevanje, sućut, suosjećanje (iskreno) / ... razočaranje (veliko) / ... divljenje (iskreno)

3. mentalna percepcija – duboka misao / uvid / mislilac (dubokouman)
4. apstraktne pojavnosti – deep concern / trouble / mystery / secret – **velika** zabrinutost / ... nevolja (ozbiljna) / ... zagonetka (nedokučiva) / ... tajna.

Ova posljednja kategorija pokazuje odmak od osnovnog značenja leksema *dubok* u hrvatskom te navedene kolokacije u hrvatskom nazlaže prijevodni ekvivalent s leksemom *velik*, ali i nekim drugim hrvatskim leksemima koji su navedeni u zagradama. To je ujedno ilustracija različitog kolokacijskog potencijala svakog jezika. U hrvatsko-engleskom rječniku izbor kolokacija će biti drugačiji pa će tako kao ekvivalent hrvatske kolokacije *duboki osjećaji* u hrvatsko-engleskom rječniku trebati navesti osim *deep feelings* i *strong / intense / passionate feelings*. Uz hrvatsku kolokaciju *duboka starost* (koju bi mogli uvrstiti u četvrtu konceptualnu kategoriju raznih apstraktnih pojavnosti) trebalo bi kao engleski ekvivalent navesti *advanced age* ili za *duboki tanjur – soup plate*.

Navest ćemo još i ove primjere. Hrvatski leksem *visok* ima svoj kontrastivni korespondent *high* s obzirom na osnovni semantički potencijal koji pokrivaju. Pri izboru kolokacija uz hrvatsku kolokaciju *visoki dužnosnici* hrvatsko-engleski rječnik treba osim *high officials* (*executives*) obavezno dodati engleske ekvivalente za tu kolokaciju kao što su *top-ranking / senior-level / top-level officials* (*executives*). Hrvatski leksem *oružje* i njegovi kolokati (*hladno / vatreno / lako / teško*) imaju engleske korespondente u kolokacijama *cold steel / fire-arms / small arms, light weapons / heavy arms, weapons, armaments*. Dok hrvatski jezik uvijek izabire istu leksičku jedinicu (*oružje*) čije značenje modificiraju kolokati, engleski za svaku kolokaciju odabire drugu leksičku jedinicu (*steel, weapons, arms, armaments*).

Svi navedeni primjeri pokazuju kako se kolokacije različito realiziraju u različitim jezicima i kako u rječniku svakako treba navesti one primjere koji nose kontrastivne razlike između dva jezika, što autori uglavnom i nastoje činiti. Često se ipak čini da nedostaje sistematska metodologija uključivanja natuknica kao i rafinirana semantička analiza koja bi efikasno uključila one kolokacije koje su problem jezične produkcije i kroz njih izostrila različita značenja leksema.

Ima leksema kod kojih je teško odrediti osnovni semantički potencijal (tzv. *core meaning*) bilo da se radi o više različitih značenja koja je teško rangirati po prototipnosti budući da za nekoliko njih osjećamo da su podjednako važni ili tipični, bilo da se radi o relativno širokoj semantičkoj osnovi, odnosno relativno nespecifičnom semantičkom potencijalu. U takvim slučajevima upravo kolokacije pružaju okosnicu klasifikacije različitih značenja i uže specificiraju osnovni semantički potencijal, pa bi ih u rječnik neizostavno trebalo uvesti. Takav primjer je npr. leksem *section*:

- *the business / news / sports / travel section* (u značenju "division of a newspaper")
- *a conical / cross / vertical section* (u značenju "plane figure", geometry)
- *a brass / percussion / string section* (u značenju "group of instruments")
- *an abdominal / cesarean section* (u značenju "surgical cutting")
- *a business / residential section* (u značenju "area")
- *the political section* (of an embassy); *finance section* (of a company) (u značenju "department")
- *oral section* (u značenju "part")

Ilustrativni primjeri leksema koje same po sebi odlikuje nedovoljna semantička razlikovnost, a koju zadobijaju kroz kolokacije, jesu glagoli kao npr. *take, make, get* itd.

Navest ćemo i primjer koncipiranja rječnika stručne terminologije. Takav rječnik je svojim

opsegom ograničen na vokabular jednog užeg stručnog područja. Uzmimo kao primjer engleski leksem *development*. I ovdje bi trebalo krenuti od njegova osnovnog semantičkog potencijala u engleskom "the gradual growth or formation" i njegova korespondenta u hrvatskom te kao hrvatski korespondent u rječniku graditeljstva navesti pod brojem 1. „razvoj, razvijanje; rast“, a zatim prijeći na stručne ekvivalente; 2. uređenje građevnih terena u svrhu izgradnje stambenih naselja, poslovnih zgrada ili privrednih objekata; 3. stambeno naselje (*housing / residential development*), kompleks poslovnih zgrada (*office development*), privredni objekti.

Iz citiranih se primjera mogu uočiti prednosti ovog pristupa. S obzirom na nemogućnost postizanja apsolutno konačnog popisa mogućih kolokacija u bilo kojem jeziku, ovako koncipiran rječnik ne bi niti imao takvih pretenzija, već bi nastojao prvenstveno pokazati na koji se način osnovni semantički potencijal lekse-

ma može semantički realizirati u jeziku, a time i pružiti uvid u najčešće ispravne kolokacije. U slučaju dvojezičnog rječnika pokazao bi kako to sve funkcionira na razini ekvivalencije u semantičkom sustavu drugog jezika. Takav bi rječnik zadovoljio istodobno i kriterij definiranja osnovnog značenja leksema i kriterij ilustracije određenog kolokacijskog potencijala riječi, a time i kriterij efikasnosti i prostorne ekonomičnosti.

Moglo bi se reći da ovaj pristup kolokacijama predstavlja novo viđenje dinamičkih procesa koji funkcioniraju u odnosima između leksema izvan i unutar kombinacija i semantičkih implikacija koje iz toga proizlaze.

Za očekivati je da će se metodologija leksikografskog tretmana kolokacija sve više usavršavati te da će buduća izdanja rječnika donijeti neke inovacije te omogućiti sve potpuniju i korisniju informaciju korisnicima ne samo o značenjima leksema, nego također o dopuštenim mogućnostima njihovih kombiniranja.

REFERENCIJE

- Anić, V. (1991) *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- Apresyan, Yu.D., Mel'čuk, I.A., Žolkovsky, A.K. (1969). *Semantics and Lexicography: Towards a New Type of Unilingual Dictionary*. In (ed.) F. Kiefer, *Studies in Syntax and Semantics*. Reidel. 1 – 33, Dordrecht: Holland.
- Benson, M., Benson, E., Ilson, R. (1986). *The BBI Combinatory Dictionary of English: A Guide to Word Combinations*. (ed.) Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Benson, M. (1989). The Structure of the Collocational Dictionary. *International Journal of Lexicography* 1, vol.2. 1 – 14.
- Borić, N. (1996). Imeničke kolokacije u hrvatskom i njihovi kontrastivni korespondenti i prijevodni ekvivalenti u engleskom jeziku. (magistarski rad)
- *Collins COBUILD English Language Dictionary* (1987). London: Harper Collins Publishers.
- *Dictionary of Selected Collocations* (1997). Language Teaching Publications.
- Firth, J. R. (1951). Modes of Meaning. In J.R. Firth (1957) *Papers in Linguistics 1934 – 51*, 190 – 215, London: Oxford University Press.
- Hausmann, F.J. (1991). Collocations in monolingual and bilingual English dictionaries. In *Trends in Linguistics – Studies and Monographs*, 54. (ed.) W. Winter, 225 – 236, Berlin-New York: Mouton de Gruyter.

- Hornby, A. S. (1989). *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English*. Oxford: Oxford Advanced University Press.
- Ivir, V. (1988). Collocations in Dictionaries – Monolingual and Bilingual. In *Lexicographical and Linguistic Studies (essays in Honour of G.W. Turner)*. (eds.) T.L. Burton et al., 43 – 50, Cambridge.
- Ivir, V. (1992). Kolokacije i leksičko značenje. *Filologija* 20 – 21, 181 – 189.
- *Longman Dictionary of the English Language*. (1984). London: Longman.
- *The New International Webster's Comprehensive Dictionary of the English Language* (1998). Trident Press International.

LEXICOGRAPHIC TREATMENT OF COLLOCATIONS

Summary

This article reviews and analyzes some common ways in which collocations are treated in dictionaries (monolingual dictionaries for native and non-native speakers, specialized collocational dictionaries, and bilingual dictionaries). These methods are largely the result of different approaches to collocations in the history of lexicological studies. The article also tends to point out to some drawbacks and difficulties in the lexicographic treatment of collocations resulting primarily from the complex nature of lexical and semantic relationships among the words that make up collocations, as well as to identify some innovations that might bring about improvement in this field.

Key words: dictionary, collocation, lexicography

BILJEŠKE

1. v. Hausmann (1991)

2. Npr. *Longman Dictionary of the English Language* (Longman, London, 1984), *The New International Webster's Comprehensive Dictionary of the English Language*, (Trident Press International, 1998) ili *Collins Cobuild English Language Dictionary* (1987)

3. Praktična efikasnost ovog rječnika testirana je i potvrđena eksperimentom. Više o tome v. Benson (1989)

